

Joop Jukema

SCHAADT HET EIERRAPEN HET BELANG VAN DE KIEVIT?

foto: Jochum Kole

De verschillende opvattingen over het beleid ten aanzien van 'it aaisykjen' in Fryslân hebben de laatste decennia veel aandacht gekregen. De Bond van Friese VogelWachten (BFVW) staat anno 2008 voor het standpunt dat eieren geraapt mogen worden tot 1 april, gekoppeld aan nazorg, ofwel bescherming van weidevogelnesten. Sommige landelijke natuurorganisaties gaan uit van een totaal verbod op het rapen van eieren. Dit heeft geleid tot heftige discussies met bemoeienissen vanuit de provinciale, landelijke en zelfs Europese politiek, met als gevolg een aantal gerechtelijke procedures.

Inleiding

Ondanks de grote meningsverschillen tussen de verschillende organisaties is de uiteindelijke doelstelling overeenkomstig: handhaving en bescherming van de kievitpopulatie. De BFVW is nog steeds van mening dat de eerste legsels geraapt kunnen worden. Dit is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek van veertig jaar geleden (Beintema 1995). Albert Beintema was de mening toegedaan dat rapen van kievitseieren voor een vastgestelde sluitingsdatum geen nadelige gevolgen zou hebben voor de populatie. Mijn opvattingen over de nadelige gevolgen van het eieren rapen voor een vastgestelde sluitingsdatum heb ik verwoord in de Leeuwarder Courant van 7 mei 2008. Naar aanleiding van di-

verse reacties heb ik de behoefte mijn meningen nader toe te lichten en te onderbouwen aan leden van de BFVW en andere veldmensen.

Natuurlijke selectie

Van nature zijn alle levende organismen onderhevig aan natuurlijke selectie, afhankelijk van de leefomstandigheden in de aanwezige ecologische omgeving. Het is een voortdurende strijd van het individu of een populatie om in stand te blijven of – waar gunstige omstandigheden zijn – de populatie te vermeerderen. Dit vraagt een voortdurende aanpassing aan de leefomstandigheden die aanhoudend onderhevig zijn aan veranderingen. Deze veranderingen of aanpassingen met een sterke

competitie tussen soorten is de evolutie, waarbij steeds nieuwe vormen en soorten ontstaan of verdwijnen (Darwin 2000-2002). Recentelijk, met de meetbare klimaatverandering, is de natuurlijke selectie als het ware in tempo 'opgevoerd'. Vooral in het 'biologische leven van vogels' is deze opgevoerde selectie momenteel goed zichtbaar. Veel soorten hebben een versneld en vervroegd trekschema ontwikkeld van en naar de broedgebieden (Tottrup *et al.* 2006a en 2006b). Inmiddels is ook bekend geworden dat bij veel soorten de broedgebieden in noordelijke richting opschuiven (Berthold 2001). Een van de meest opvallende voorbeelden als het gaat om aanpassing aan klimaatverandering vinden we bij de Kleine karekiet

Nazorg en bescherming blijft actueel.

foto: Karin Uilhoorn

in Zuidwest-Polen. De soort heeft in 37 jaar zijn broedseizoen met drie weken vervroegd (Halupka et al. 2008). Ook bij een aantal soorten in Nederland is inmiddels aangetoond dat er sprake is van een vervroegd broedseizoen, zoals bij de Bonte vliegenvanger (Both et al. 2005b), maar ook bij de Kievit in onze provincie. Door klimaatverandering, als gevolg van warmere voorjaartemperaturen, is de legdatum vanaf 1950 met tien dagen vervroegd (Both et al. 2005).

De Kievit

Hoe het met de Kievit is gesteld en of die zich ook weet aan te passen met de verandering van het leefgebied en ecologische systemen als gevolg van klimaatveranderingen is essentieel, omdat de fundamentele discussie rond het eieren rapen hier juist betrekking op heeft. De BFWW verdedigt het standpunt dat legsels voor 1 april geraapt kunnen worden en dat dit geen negatieve effecten op de broedpopulatie heeft. De organisatie bepleit zelfs een voordeel, want kuikens geboren vóór 1 april zouden bij voorbaat al gedoemd zijn niet te overleveren als gevolg van slechte weersituaties (uitspraak J. Boomsma 27 april Omrop Fryslân, overeenkomstig de opvatting van de BFWW). Gemakshalve wordt ervan uitgegaan dat de Kievit toch wel in staat is drie à vier broedsels per voorjaar te produceren.

Als we er van uitgaan dat er een voordurende natuurlijke selectie plaatsvindt bij alle vogelsoorten dan zou dit mechanisme volgens de opvattingen van de BFWW niet werken bij de Kievit?

Binnen het systeem van de BFWW is het uitgesloten dat Kieviten zich kunnen aanpassen aan veranderende leefomstandigheden. Het rapen van eieren wordt gemanipuleerd naar een broedschema dat volledig indruist tegen alle natuurlijke en biologische wetten. Daarbij gaat de organisatie volledig voorbij aan de biologische aanpassing van vogels die broeden onder extreme omstandigheden. Steltlopers in het noordelijk Poolgebied leggen hun broedsels langs de pas gesmolten sneeuwranden, op de ijskoude permafrost. Kuikens overleven er bij gemiddelde temperaturen van 2-4 °C. Kruisbekken in naaldbossen starten al met het broedseizoen in de winterperiode (januari en februari), onder condities met sneeuw en temperaturen ver onder het vriespunt. Leeuweriken in woestijnen waar temperaturen aan het grondoppervlak tot boven de 50 °C kunnen stijgen nog steeds in staat hun broedsels groot te brengen.

Legseldatum

Zoals gezegd wordt de broedregulatie bij de Kievit met het eieren rapen gemanipuleerd naar een door de BFWW vastgestelde datum: 1 april. Wat zijn de resultaten

en wat zijn de gevolgen? Bij wetenschappelijk onderzoek blijkt steeds weer dat bij allerlei verschillende vogelsoorten door zelfregulatie de vroegste legsels steeds de hoogste reproductie worden behaald. Onder normale voorjaarsomstandigheden wordt bij de meeste Kieviten op het gangbare boerenland het eerste legsel geraapt. Op die manier wordt de soort in Fryslân de kans ontnomen om het beste legsel te bebroeden en bovendien wordt de soort daarmee gedwongen zijn vervollegsels na 1 april te produceren. Deze vaste datum heeft tot gevolg dat ongeveer in de eerste en tweede week van april door de meeste broedparen een nieuw legsel wordt geproduceerd. Na een broedtijd van 25 dagen kan de uitkomstdatum rond de eerste week van mei verwacht worden. Dat is het tijdstip dat in Fryslân de weilanden plat gemaaid en kaalgeschoren worden. Dat leidt onherroepelijk tot een catastrofe van ongekeerde omvang onder onze weidevogels, zoals reeds bij de Grutto op basis van slaapplaatstellingen is aangetoond (Kleefstra 2005). Een gebeurtenis die wetenschappelijk niet onderbouwd hoeft te worden, maar zichtbaar, hoorbaar en voelbaar is voor alle eierzoekers, nazorgers, weidevogelliefhebbers, boeren en loonwerkers. Het is de vraag hoeveel procent van de legsels dit bespaard blijft. De nog verspreid aanwezige groene grasstrookjes, die met zorg en inspanning door de nazorger zijn gemarkeerd als aanduiding en bescherming voor een legsel, blijken bij controle na enige dagen veelal verlaten of gepredeerd te zijn. Vermoedelijk doen de Kieviten na dit tweede broedsel nog een poging om een derde broedsel te produceren. Plaatstrouwe kievitparen lopen een groot risico om vervolgens met vier à vijf weken bij de tweede snee opnieuw te worden uitgemaaid. Alleen Kieviten die switchen naar een maisperceel of een reservaatgebied, maken nog een reële kans succesvol te broeden met een uitkomstdatum rond 1 juni; biologisch gezien het meest ongunstige tijdstip.

Kieviten buiten Fryslân

Over onderzoek naar de broedbiologie

van Kieviten buiten de grenzen van onze provincie zijn veel publicaties verschenen, een aantal specifiek gericht op de reproductie. Galbraith (1988) vond dat het gewicht van kuikens en hun overleving beïnvloed werd door de eigrootheid. Dit heeft alles te maken met beschikbaarheid van voedsel, het aanleggen van vetreserves (en dus conditie), en de keuze voor een bepaalde legdatum. Vrouwtjes in goede conditie produceerden grotere eieren. Bij vervangende (tweede, derde) legsels zijn de vrouwtjes lichter en de eieren kleiner. Een onderzoek in Hongarije (Hegy & Sasvári 1998) wees uit dat vrouwtjes die de vroegste legsels produceerden het zwaarst waren. Ook hier bleken de vrouwtjes bij vervollegsels minder zwaar en legden ze kleinere eieren. De onderzoekers trokken de conclusie dat het eerste legsel met de grootste eieren de grootste kuikens gaven met de hoogste kans op overleving. Effect van eigrootheid werd ook onderzocht in Zuidwest-Zweden (Blomqvist et al. 1997). Ook hier was de uitkomst dat de kuikens van grote eieren het zwaarst waren en hun overleving beter was dan van kuikens uit kleinere eieren.

Lislevand & Byrkjedal (2004) toonden aan dat kievitvrouwtjes met vervangende broedsels in slechtere conditie verkeerden waardoor de reproductiewaarden verslechterden. Alleen Klomp en Speek (1971) vonden met een analyse van ringterugmeldingen van kievitkuikens in de periode van 1911-1968 geen verschil tussen kuikens die vroeg of laat geringd waren. De overleving was vrijwel gelijk. Naast de Kievit is er ook een lopend onderzoek over de Grutto in de Workumerwaard. Rippen et al. (2007) hebben inmiddels vastgesteld dat Grutto's die vroeg eieren leggen ook de grootste eieren produceren en ook de grootste kuikens leveren.

Onderzoeken naar broedbiologie

Een langlopend onderzoek in Noord-Amerika naar de Amerikaanse klifzwaluw *Petrochelidon pyrrhonota* wees uit dat door aanhoudend slecht weer tijdens de

aankomst op de broedplaats in 1966 de broedpopulatie met 50-75% inkromp. Door gebrek aan voedsel legde een groot deel van de broedpopulatie het loodje (Brown & Brown 2000). Vooral de vroegst gearriveerde klifzwaluwen moesten het ontgelden. Het daaropvolgende voorjaar bleek de aankomstdatum verlaat. Ook eerstejaars zwaluwen die het voorgaande seizoen geboren waren neigden later aan te komen. Hieruit blijkt dat de aankomstdatum van de zwaluwen door natuurlijke selectie verlaat werd als gevolg van extreme weersomstandigheden in het voorgaande broedseizoen.

Ook onze Kieviten worden gedwongen tot later broeden, niet door natuurlijke selectie, maar door onnatuurlijke regulatie als gevolg van het rapen van de eieren. Met de jaarlijkse einddatum van het raapseizoen, het massaal uitmaaïen in de eerste helft van mei en de noodgedwongen productie van een derde legsel, ontstaat een populatie met een genetisch verlate legdatum. De consequentie van deze opgedrongen selectie als gevolg van het raapbeleid in onze provincie geeft in principe een latere eerste eilegdatum en de kans dat de overleving afneemt. Het is reëel te veronderstellen dat door te stoppen met het rapen van kievitseieren de gemiddelde legseldatum vervroegd wordt en er meer

tijd ontstaat om de eieren uit te broeden voor de maaiperiode in de eerste week van mei. Deze vervroegde selectie werd ook aangetoond bij de Amerikaanse klifzwaluwen, die na eenzelfde slecht-weerperiode als in 1966 in 1984 het eerste broedseizoen verlaat bleken te zijn, maar in de daaropvolgende jaren ieder seizoen zeven dagen eerder aankwamen.

Toekomstvisie

In het verleden gingen veel mensen het veld in om voor een geldelijke aanvulling op een karig weekloon kievitseieren te rapen. Met de oprichting van de BFWW, bedoeld om de Kievit te beschermen, werd met het vaststellen van een sluitingsdatum van de raapperiode een goed functionerend systeem opgezet. Maar nu het klimaat versneld verandert en de kennis over biologische processen en fundamenteel onderzoek naar de broedbiologie van de Kievit is toegenomen, is het standpunt van de BFWW niet langer te verdedigen. Met het huidige beleid van de BFWW worden de beste broedparen niet in staat gesteld de beste broedsels met de beste kuikens uit te broeden. De latere en lichtere broedparen moeten daarvoor een belangrijke bijdrage leveren aan de reproductie. Met een nieuw beleid, waarbij kievitseieren niet meer massaal

Pas uitgekomen kievitjong in het nest.

foto: Karin Uilhoorn

geraapt worden, ontstaat de mogelijkheid de gemiddelde eilegdatum te vervroegen, zodat de vroegste en sterkste Kieviten voor een hogere reproductie kunnen zorgen. Daardoor kan de Kievit de eieren ruim voor de eerste snee in begin mei en het zaaiklaar maken van de maïspcelen uitbroeden. Dit heeft bovendien als voordeel dat de kuikens niet gesynchroniseerd uitkomen, maar verspreid over een langere periode. Een dergelijke natuurlijke spreiding leidt ertoe dat in een periode met intensieve landbewerking of slechte weersomstandigheden de verliezen beperkt blijven. Deze mening staat lijnrecht tegenover de visie van Osinga (2008). Hij pleit zelfs naar een verlate raapdatum van

9 april en nog beter 13 april, “waarbij de eieren dan op de bekende wijze nog goed te beschermen zijn”.

Met een gezamenlijke inspanning om meteen de eerste nesten te beschermen kunnen schriftelijke vergunningen van eigenaren, tijdschema's, aaisikerskaarten en nazorgpassen achterwege blijven. 'It frije fjid', met eenzelfde passie, gevoelens en beleving blijft daarmee gewaarborgd. Alleen de oude traditie om het eerste ei van de provincie aan te bieden aan de Commissaris van de Koningin en het eerste van de gemeente aan de burgemeester kan als een klassieke erfenis gehandhaafd blijven. Tegelijkertijd worden daarmee ook gegevens verzameld over gemiddelde legdata,

waarmee eventuele trends kunnen worden opgespoord, zoals in Both (2005a). “Mei de ôfgryslike fjildkennis, djip woartele belutsenes en de dissipline ûnder de Fryske befolking, hat dizze oerâlde kultuur historyske tradysje, it aai(sykjen) mei neisoarch, in besteansrjocht, yn it belang fan ús eigen ljiip”.

Nawoord

Dit artikel is aanvankelijk aangeboden aan de redactie van de Vanellus, bedoeld om mijn mening toe te lichten aan de praktiserende aaisikers. Helaas is de kopij geweigerd door de redactie. Daarop is de voorzitter benaderd, waaruit bleek dat het bestuur de mening van de redactie deelde. Op een e-mail (10 juli 2008) waarin het bestuur verzocht werd hun standpunt toe te lichten, is niet gereageerd. Ook het 'yn folle frijheid' vragen naar de mening van het bestuur via voice-mail op 4 augustus 2008, leverde geen respons op. De door mij geuite mening is echter niet zelf bedacht of een emotionele reactie aangaande het aaisykjen. Het is gebaseerd op fundamenteel wetenschappelijk onderzoek, specifiek gericht op de broedbiologie van veel vogelsoorten en in het bijzonder 'fan ús eigen ljiip'. Maar het meest aansprekende en complete zijn de zelfregulerende processen die zich afspeelen in de evolutie, waarbij het ingrijpen en sturen van natuurbescherming organisaties niet altijd tot het beoogde resultaat leidt. De geciteerde opvatting van Roodbergen (1999, blz. 10), “omdat de ecologische onschuld van het zoeken en rapen van kievitseieren niet door de Nederlandse weide biologen wordt weersproken” is niet meer actueel, maar achterhaald door recentere uitkomsten.

Realistisch is nog steeds de slagzin (blz. 6): “Wie achterom blijft kijken komt nooit verder”.

Joop Jukema

Haerdawei 62
8854 AC Easterbjirrum
tel.: 0518-481276
e-mail: jukema42@hetnet.nl

Volwassen Kievit

foto: Jochum Kole

Klimaat vraagt om ander kievitenbeleid

In een programma rond het recente afscheid van commissaris Ed Nijpels kwam ook het 'aaisykjen' aan bod, en het uitzonderlijke voorjaar van 2005 toen door gerechtelijke procedures kievitseieren niet geraapt mochten worden.

JOOP JUKEMA

foarhinne fûleindich aaisyker,
no mei passy reisorgjer

Nijpels vroeg aan de heren Jan Boomsma en Jouke Ijnema (beiden vindsters van het eerste Friese kievitse) of het rapen van kievitseieren geen nadelige gevolgen heeft voor de broedpo-

lupatie. Jan Boomsma gaf kort en duidelijk aan dat volgens hem de vroege kuikens toch door koud en slecht weer om zouden komen. Daarmee volgt Boomsma het standpunt van de BFVW, een standpunt dat is gebaseerd op onderzoek van A.J. Beintema dat inmiddels haast veertig jaar oud is. Beintema concludeerde indertijd dat het rapen van kievitseieren geen gevolgen zou hebben voor de reproductie.

Inmiddels zijn er honderd (en) wetenschappelijke publicaties verschenen naar de broedbiologie van verschillende soorten vogels. Zonder uitzondering blijkt dat de vroegste legfels de beste resultaten geven. Vroege legfels bestaan in de meeste gevallen uit de grootste eieren en leveren daarmee de grootste en zwaarste kuikens

TE GAST

met de beste overlevingskansen. Dit heeft vervolgens weer het voordeel dat zowel de kuikens als de ouders een vervoegd ruischema hebben en versneld kunnen opvetten, en daarmee vervoegd naar de overwinteringsgebieden kunnen trekken. Daar kunnen ze dan de beste voedselterritoria bezetten, om vervolgens in het voorjaar het snelst weer terug te keren om de meest gunstige broedterritoria in bezit te nemen.

De meest gunstige legsekdatum voor ieder van de onderzochte vogelsoorten is evolutionair gevormd door natuurlijke selectie, passend in het ecologische systeem, en dat geldt evenzeer voor de kievit. De op-

vassing van de BFVW dat regulatie van de leg- en uitkomstatum door mensenhand gunstig is voor de kievitstand druist in tegen alle biologische en natuurlijke wetten.

Daarnaast zijn wereldwijd de effecten van landgebruik en klimaatverandering zichtbaar. Inmiddels heeft zich dat bij vele vogelsoorten vertaald in een vervoeging van zowel de trek als het broedschema. In een recent verschenen artikel wordt bijvoorbeeld aangetoond dat de kleine karakter in zuidwest Polen in de laatste 37 jaar zijn broedschema drie weken vervoegd heeft. Hoe wordt, met een vaste einddatum voor het eierrapen van 1 april, rekening gehouden met deze verande-

rende wereld? Door Nijpels werd aan Jouke Ijnema gevraagd of een eventueel verbod op het eierrapen zou leiden tot het verdwijnen van de nazorg.

In het belang van de 'greidufgels sels', en vanwege de beleving, de spanning, de emoties, en de innerlijke drang om in het voorjaar 'it fjild yn te gean' zou Ijnema persoonlijk doorgaan met het uitoefenen van de nazorg. Als dat voor meer mensen geldt, vervalt de argumentatie van de BFVW dat met een totaal verbod van het rapen van kievitseieren ook de nazorg zal verdwijnen.

Deze twee vragen hadden principeel betrekking op het beleid van de BFVW.

Gelet op de maatschappelijke ontwikkeling, maar vooral gezien de biologische kennis over broedbiologie van de verschil-

lende vogelsoorten die zich de laatste decennia heeft ontwikkeld, en gelet op de ingrijpende veranderingen in de ecologische processen door landbouwontwikkelingen en klimaatverandering, is naar mijn overtuiging het beleid van de BFVW misplaatst en achterhaald.

Technische vooruitgang en de snelle ontwikkelingen in de landbouw in de vorm van ontwatering en bemesting vragen samen met klimaatverandering om een ander beleid voor wadvogelbeheer. Het aaisykjen is een eeuwenoude cultuurhistorische traditie, en deze traditie heeft geleid tot een grote veldkennis onder de Friese bevolking. Daarmee heeft ze weliswaar haar bestaansrecht verdiend, maar alleen in de vorm van nazorg en bescherming.

Artikel 'Te Gast' uit de Leeuwarder Courant van 7 mei 2008.

Literatuur

- BEINTEMA A., O. MOEDT & D. ELLINGER 1995. Ecologische Atlas van de Nederlandse Weidevogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- BERTHOLD P. 2001. Bird Migration: A General Survey (2nd edition). Oxford University Press, Oxford.
- BOTH C., T. PIERSMA & S.P. ROODBERGEN 2005a. Climate change explains much of the 20th century advance in laying date of Northern Lapwing *Vanellus vanellus* in the Netherlands. *Ardea* 93: 79-88.
- BOTH C., R.G. BIJLSMA & M.E. VISSER 2005b. Climate effects on timing offspring migration and breeding in a long-distance migrant, the pied flycatcher *Ficedula hypoleuca*. *J. of Avian Biology* 36: 368-373.
- BLOMQUIST D., O.C. JOHANSSON & F. GÖTMARK 1997. Parental quality and egg size affect chick survival in a precocial bird, the lapwing *Vanellus vanellus*. *Oecologia* 110: 18-24.
- BROWN C.R. & M. BOMBERGER BROWN 2000. Weather-mediated natural selection on arrival time in cliff swallows *Petrochelidon pyrrhonota*. *Behav. Ecol. Sociobiol.* 47: 339-345.
- DARWIN C.R. 2000-2002. Over het ontstaan van soorten door middel van natuurlijke selectie, of het behoud van bevooroordeelde rassen in de strijd van het bestaan. De oorspronkelijke editie vertaald door Ludo Hellemans. Uitgeverij Nieuwezijds, Amsterdam.
- GALBRAITH H. 1988. Effects of egg size and composition on the size, quality and survival and survival of lapwing *Vanellus vanellus* chicks. *J. Zool.* 214: 383-398.
- HALUPKA L., A. DYRCZ & M. BOROWIEC 2008. Climate change affects breeding of reed warblers *Acrocephalus scirpaceus*. *J. of Avian Biology* 39: 95-100.
- KLEEFSTRA R. 2005. Grutto's jaar na jaar te vroeg, massaal en zonder kroost op Friese slaapplaatsen. *Twirre* 16 (5): 211-215.
- KLOMP H. & J. SPEEK 1971. Survival of young lapwings in relation to time of hatching. *Bird Study* 18: 229-231.
- LISLEVAND T. & I. BYRKJEDAL 2004. Incubation behaviour in male Northern Lapwings *Vanellus vanellus* in relation to mating opportunities and female body condition. *Ardea* 92: 19-30.
- OSINGA A. 2008. Kievitseieren zoeken en 1%. *Vanellus* 61 (1): 14-15.
- RIPPEN A., P.M. LOURENCO, R. KENTIE, J. SCHROEDER, J. HOOIJMEIJER & T. PIERSMA 2007. Timing and breeding success: is it really good to be the first one home? *Wader Study Group Bulletin* 114: 30.
- ROODBERGEN S.P. 1999. BFVW in vogelvlucht en perspectief. Uitgeverij Banda Heerenveen BV, Heerenveen.
- TOTTRUP A.P., K. THORUP & C. RAHBEK 2006a. Change in timing of autumn migration in North European songbird populations. *Ardea* 94: 527-536.
- TOTTRUP, A.P., K. THORUP & C. RAHBEK 2006b. Patterns of change in timing migration in North European songbird population. *J. of Avian Biology* 37 (1): 84-92.

De vroegste legfels, de grootste eieren en kuikens, met de beste overlevingskansen.

foto: Karin Uilhoorn